

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Tergujeff, Elina; Heinonen, Henna

Title: Ääntämisen opetus : miksi, mitä, miten?

Year: 2023

Version: Published version

Copyright: © Turun yliopisto 2023

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Tergujeff, E., & Heinonen, H. (2023). Ääntämisen opetus : miksi, mitä, miten?. In P. Lintunen, S. Mäkinen, & V. Eirola (Eds.), *Sujuvuutta suulliseen kielitaitoon : näkökulmia kielten opetukseen* (pp. 16-21). Turun yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-9474-8>

Ääntämisen opetus: miksi, mitä, miten?

Elina Tergujeff & Henna Heinonen

1. Johdanto

Puhuminen on ensisijainen kommunikaatiomuoto, ja siinä ääntämisellä on keskeinen ja kuuluva rooli. Emme voi puhua tai kuunnella toista ilman äänenkorkeutta, intonaatiota, äänneitä tai vaikkapa puhenopeutta. Ääntäminen on siis aina läsnä. Joka kerta kun kuulemme tai puhumme, teemme jotain, mikä liittyy ääntämiseen. Vaikka kuulemme tai tuotamme puheessa kokonaisen viestin, voi ääntämisestä erotella pienempiä osasia, jotka osaltaan vaikuttavat viestin perille menoon – ja viestin perille menoon juuri sellaisena, kuin puhuja on tarkoittanut. On prosodisia piirteitä, kuten intonaatio, puhenopeus ja rytmi, ja pienempiä, segmentaalisia piirteitä eli yksittäisiä äänneitä. Se, miten äänämme prosodisia ja segmentaalisia piirteitä, vaikuttaa muun muassa puheemme ymmärrettävyyteen sekä kuulijan suhtautumiseen ja tapaan kommunikoida kanssamme. Ääntämisellä on tärkeä rooli, eikä ole siis ihme, että monet kielenoppijat toivovat palautetta omasta ääntämisestään (ks. esim. Ilola 2018).

Tämä luku pohjautuu SuSuKi-täydennyskoulutuksen ääntämisen opettamisen ja oppimisen koulutusjaksoon. Koulutusjakson tapaan käsittelemme tässä luvussa, miksi opetamme ääntämistä, mitä siitä opetamme ja miten. Arvioinnista voi lukea erillisestä luvusta (ks. [Heinonen tässä julkaisussa](#)). Tavoitteemme on tiivistää tärkeinä pitämiämme näkökulmia ääntämisen opetuksesta ja tarjota vinkkejä opettamiseen. Kattavammin vinkkejä on koottu SuSuKi-koulutuksen [verkkosivuille](#). Luvussa esittämämme näkökulmat pohjautuvat työhömmme niin ääntämisen oppimisen ja opettamisen sekä puheen ymmärrettävyyden tutkijoina kuin englannin ja ruotsin opettajina. Kuten luvun avauskappaleesta kävi ilmi, katsomme ääntämisen käsittävän yksittäisten äänneiden lisäksi äännettä suuremmat puheen piirteet kuten sana- ja lausepainon, painollisten ja painottomien tavujen vaihtelusta muodostuvan puherytmin ja intonaation eli puheen sävelkulun. Ääntäminen on siten laaja kokonaisuus, jonka opettamisen perusteluja esittelemme seuraavaksi.

2. Miksi opetamme ääntämistä?

Ääntämistä opetetaan monistakin syistä, mutta painavin niistä lienee opetussuunnitelman perusteiden velvoite. Yleisesti ottaen ääntäminen oli pitkään vähälle huomiolle jäänyt kielenopetuksen osa-alue. Nyt ääntämisen tärkeys on kuitenkin huomattu, ja esimerkiksi perusopetuksen ja lukion

opetussuunnitelman perusteet mainitsevat ääntämisen osana oppimisen tavoitteita. Kehittyvän kielitaidon tasojen kuvausasteikko, jonka puitteissa oppijoiden kielitaitotavoitteet asetetaan, vahvistaa ääntämisen asemaa nykyaikaisessa toisen ja vieraan kielen opetuksessa. Kuvausten mukaan opetuksella tavoitellaan tasosta riippuen mm. ääntämisen perussääntöjen hallintaa, sanapainon ja intonaation kohdekielisyttä sekä muita taitoja, joissa ymmärrettävä puheen tuottaminen (ml. ääntäminen) ovat avainasemassa. Hyviä esimerkkejä näistä ovat sujuva viestintätilanteista selviytyminen ja mielipiteiden ilmaiseminen, jotka voivat toteutua vain riittävän onnistuneella ääntämisellä.

On hyvä, että ääntäminen on nostettu mukaan opetussuunnitelmien perusteisiin, sillä se sijoittuu suullisen kielitaidon ytimeen. Suullinen kielitaito puolestaan on monissa kielenkäyttötilanteissa ensisijaista, ja sitä on siksi tärkeää harjoitella. Sekä työ- että arkielämässä on saatava suu auki ja kommunikoidava spontaanisti ilman valmistautumisaikaa. Ääntäminen on läsnä kaikessa puheessa. Ääntämisen oppiminen vaatii pitkäjänteistä harjoittelua, mikä myös puoltaa systemaattisen opetuksen edellyttämistä. Opittavan kielen kuuleminen ja käyttäminen vapaa-ajalla vahvistaa oppimista, mutta ääntäminen ei välttämättä tartu oppijaan automaattisesti – ei edes englanti. Kaiken kaikkiaan ääntämisen tietoinen harjoittaminen läpi kielenoppimispolun tehostaa oppimista ja tarjoaa oppijoille erinomaiset mahdollisuudet kehittää suullista kielitaitoaan laajemminkin.

Samat teemat nousivat esiin SuSuKi-koulutukseen osallistuneiden opettajien pohdinnoissa. Ääntämisen todettiin liittyvän kielitaitoon laajemmin, ja sen opetus myös koettiin palkitsevana: ”kielen oppiminen nousee uudelle tasolle, kun on tietoa ääntämisestä” (osallistujan kommentti). Toisessa kommentissa korostettiin ääntämistaidon vaikutusta puhumishalukkuuteen: ”[oppija] uskaltaa puhua enemmän, kun ääntäminen on hallussa.” Ääntämisen kehittymisellä voi toden totta olla positiivinen vaikutus puhumishalukkuuteen. Oppija saattaa arkailla ja jopa hävetä omaa ääntämistään, mutta systemaattista opetusta seuraavat oppimistulokset parantavat itseluottamusta ja motivoivat suulliseen tuottamiseen. Koulutuksen ennakotehtävästä kävi ilmi, että vaikka monet opettajat opettavat ja arvioivat ääntämistä mielellään, osalle opettajista tehtävä ei ole niin mieluinen. Toivomme, että SuSuKi-koulutus ja käsillä oleva kirja voisivat auttaa opettajia löytämään uutta intoa ja ideoita ääntämisen opettamiseen ja arviointiin. Tässä luvussa keskitymme seuraavaksi ääntämisen opetuksen sisältöihin.

3. Mitä opetamme ääntämisestä?

Kielet kuulostavat erilaisilta. Puheen piirteet kuten rytmi, intonaatio, kestot ja äänneet voivat poiketa merkittävästi eri kielten välillä. Myös kielenoppijan puhuma vieras kieli kuulostaa erilaiselta riippuen

siitä, mistä oppija on kotoisin ja mitä kieliä hän on ottanut ja on ottamassa haltuun. Oppija ponnistaa kohti uutta kieltä oman äidinkielen ja muiden osaamiensa kielten pohjalta. On helppo arvata, että uuden kielen ääntäminen vaatii harjoitusta. Suu täytyy opettaa uusille tavoille. Äänneitä eri kestoineen on kielissä kymmeniä, ja erilaisia intonaatiokulkuja sekä tapoja painottaa sanoja ja tavuja riittävästi. Ääntämistä opettaessa ei siis tule pulaa oppimiskohteista. Tämä runsauden pula herättääkin kysymyksen: mitä olisi tärkeintä opettaa?

Kieltenopetus tähtää siihen, että oppijat osaavat puhua kohdekieltä niin, että he tulevat (helposti) ymmärretyiksi. Oppijan äidinkielen vaikutus kuuluu puheessa eittämättä, eikä vierasta aksenttia ole tarkoituksenmukaista yrittää kitkeä puheesta, ellei se heikennä oppijan ymmärrettävyyttä merkittävästi. Hyvinkin vahvaa aksenttia voi nimittäin ymmärtää täysin (Munro & Derwing 1995). SuSuKi-koulutuksessa pohdimme yhdessä, mikä tekee puheesta ymmärrettävää. Tämä tieto helpottaa ääntämisen opetussisältöjen valitsemista ja painotusta eri sisältöjen välillä. Aiheesta kertyneen tutkimustiedon perusteella ymmärrettävyys on monimutkainen ilmiö, johon vaikuttavat monet tekijät. Ääntämis- ja sujuvuuspiirteistä ymmärrettävyyteen on yhdistetty:

- sana- ja lausepaino,
- rytmi,
- sopiva puhenopeus,
- puheen jaksottaminen,
- intonaatio ja
- tauotus.

Edellä listatut piirteet ovat yleisesti ottaen tärkeimpiä puheen ymmärrettävyyden kannalta. Yksittäisten äänneiden kohdalla ymmärrettävyysoongelmia voivat aiheuttaa liian pienet erot äännekestojen välillä ja äänneen korvaaminen jollakin toisella, mutta opetuksessa yksittäisten äänneiden hiomisen sijaan kannattaa kiinnittää huomio ensisijaisesti yllä olevan listan piirteisiin. Puheen ymmärrettävyydestä voi lukea kattavammin Tergujeffin (2022) yleistajuisesta koosteesta. Ehdotukset ääntämisen keskeisistä oppimiskohteista englannin, espanjan, italian, ranskan, ruotsin, saksan, suomen ja venäjän kielissä on puolestaan listattuna Tergujeffin ja Kautosen (2019) toimittamassa opettajille suunnatussa oppaassa *Suullinen kielitaito: Opi, opeta, arvioi*.

4. Miten opetamme ääntämistä?

Ääntämisen opetuksessa valtteja ovat systemaattisuus ja monipuolisuus. Eri ääntämispiirteiden oppiminen vaatii tietoista, pitkäjännitteistä harjoittelua, joten sitä on hyvä sisällyttää tasaisesti pitkän oppimispolun – edes pieninä annoksina. Koska ääntäminen ei automatisoidu heti, kun uusi piirre on

opittu, saman ääntämispiirteiden harjoittelua on jatkettava systemaattisesti. Tällöin vaihtelevat menetelmät ja kasvava vaikeustaso tekevät harjoittelusta oppijalle mielekäästä. Haasteena systemaattisen ja vaihtelevan ääntämisen opetuksen toteuttamisessa on puutteet yleisesti käytössä olevissa oppimateriaaleissa. Ääntämisen käsittely voi olla vähäistä, yksipuolista tai listamaista, jolloin opettajan on etsittävä täydentäviä materiaaleja tai muokattava oppimateriaalin tehtäviä lisäämällä fokuksia ääntämiseen. Tätä työtä helpottaaksemme ehdotamme seuraavaksi kolmea aktiviteettia, jotka ovat opetettavasta kielestä riippumattomia, helposti muokattavissa oppijoiden ikä- ja taitotason mukaan sekä yhdistettävissä muihin opetettaviin sisältöihin (esim. teemasanasto) ja harjoittavat kerralla useita ymmärrettävyyden kannalta tärkeitä puheen piirteitä. Lisää harjoitus- ja materiaalivinkkejä on koottuna SuSuKi-koulutuksen [verkkosivuilla](#).

Viikon puhuja

Tämä harjoitus toimii tietoisuuden herättäjänä, ääntämisaiheeseen johdattajana tai tietoisena kuunteluharjoituksena. Kuuntelu on tärkeä osa ääntämisen harjoittelua, sillä uusia ääntämispiirteitä on vaikea oppia, ellei niitä erota kuulemastaan. Harjoituksen materiaalina voidaan käyttää mitä tahansa lyhyttä videopätkää (esim. keskusteluohjelma, uutislähetys, puhe, tubettajan videoblogi), jolla henkilö puhuu kohdekieltä. Tämä henkilö esitellään viikon puhujana, ja oppijoiden tehtävänä on tehdä havaintoja hänen puheensa piirteistä: puhenopeudesta, intonaatiosta, puheen katkonaisuudesta tai näiden vaikutuksesta puheen ymmärrettävyyteen. Seuraavalla viikolla esitellään uusi puhuja, joka eroaa selkeästi edellisestä. Puhujien joukkoon voi valita esimerkiksi todella nopeaa ja hidasta puhetta, katkonaista ja sujuvaa, monotonista ja vivahteikasta, epäselvää ja selkeää puhetta eri taustoista tulevilta puhujilta. Viikon puhuja tarjoaa ääntämiseen keskittyvän tietoisesta kuunteluharjoittelun lisäksi altistumista useille kohdekielen puhujille, mikä on sekin hyödyllistä ääntämisen oppimiselle.

Kazoo-pilli

Osa 1970-luvun viltteistä ideoista on jäänyt innokkaimpien kieltenopettajien työkalupakkiin. Yksi tällainen idea on ääntämisen opetuksen apuvälineenä käytettävä kazoo-pilli, joita voi ostaa edullisesti musiikkiliikkeistä. Varsinkin muoviset kazoot ovat edullisia ja meidän kokemuksemme mukaan usein jopa parempia kuin metalliset. Kazoo-pilliin ei puhalleta vaan puhutaan tai hyräillään. Tällöin syntyy lempeää pörinää, joka hämärtää puheesta yksittäiset äänteet ja keskittää huomion sana- ja lausepainoon, rytmiin ja intonaatioon. Kazoo sopii käytettäväksi monien oppimateriaalitekstien ja tehtävien kanssa, joten harjoittelua varten ei tarvitse laatia erillisiä materiaaleja. Sävylukuharjoituksissa (lue iloisesti, surullisesti, innostuneesti, tylsistyneesti jne.) kazoo havainnollistaa erinomaisesti painon, rytmin ja intonaation vaikutusta asenteiden välittämiseen, mutta pilliä voidaan käyttää apukeinona kaikessa tuottamista vaativassa puheen prosodisten piirteiden

harjoittelussa. Koska kazoo naamioi oppijan äänen ja kaikki kuulostavat hassuilta puhuessaan pilliin, tehtävään heittäytyminen saattaa joidenkin oppijoiden kohdalla helpottua. Äänen naamioiminen on mahdollista myös teknologian avulla. Esimerkiksi Sock Puppets -sovelluksella voi äänittää puhetta animaatiohahmoille, mikä voi motivoida erityisesti pienempiä ja isompiakin lapsia.

Synkassa lukeminen

Tässä tehtävässä pyydetään oppijoita harjoittelemaan lyhyen tekstin lukeminen parin kanssa yhteen ääneen niin tarkasti kuin mahdollista. Tehtävänä voi olla myös tekstin äänittäminen. Kyseessä on kokonaisvaltainen ääntämisharjoitus, joka herättää laajasti tietoisuutta ääntämisestä ja puheen sujuvuudesta. Oppijoiden pitää ensin tarkistaa yhdessä sanojen ja äänteiden ääntäminen ja miettiä, mitä sanoja ja tavuja painotetaan. Lisäksi on sovittava, missä pidetään taukoja, millainen intonaatio valitaan kuhunkin virkkeeseen, mitä sanoja sidotaan yhteen jne. Tekstiin voi tehdä merkintöjä, sillä noinkin monen aspektin muistaminen on vaikeaa. Puhenopeus tulee esiin harjoittelun lomassa. Lukuharjoitus luultavasti aloitetaan hyvin hitaasti samanaikaisuuden varmistamiseksi, mutta jos harjoitteluun on käytettävissä aikaa, oppijat pystyvät nopeuttamaan puhetta pikkuhiljaa.

5. Lopuksi: mitä opimme?

Ääntämisen oppimista ja opettamista käsittelevä SuSuKi-koulutusjakso ja tämä koulutusjaksoon pohjautuva luku esittelivät, miksi opetamme ääntämistä, mitä opetamme siitä ja miten. Ääntäminen on tärkeä kielitaidon osa-alue, sillä se on suullisen kielitaidon ytimessä ja läsnä kaikessa puheessa. Suullisessa kielitaidossa ei ole tarvetta pyrkiä syntyperäisen kaltaiseen puheeseen, vaan tärkeimpänä tavoitteena on ymmärrettävä puhe. Tutkimustiedon mukaan puheen ymmärrettävyyteen vaikuttavat erityisesti puheen sujuvuus ja prosodiset piirteet, esim. puhenopeus, tauotus, sana- ja lausepaino, rytmi sekä intonaatio. Nyt kun tämä on tiedossa, on perusteltua keskittää opetus ensisijaisesti näihin piirteisiin. Totesimme myös, että ääntämisen oppiminen ei ole yksinkertaista, joten sitä on opetettava tietoisesti, systemaattisesti ja monipuolisesti.

SuSuKi-koulutuksen osallistujien kanssa käymämme keskustelut havainnollistivat erinomaisesti, kuinka paljon kieltenopettajilla on tietoa ja osaamista, jolla etsiä, kehittää ja valmistaa ääntämisen opettamiseen sopivaa materiaalia. Kaikkea ei tarvitse ottaa haltuun eikä opettaa yhdellä kertaa, vaan taitoa voi rakentaa pala kerrallaan. Me kouluttajat kerroimme koulutuksessa, mitä ääntämisen oppimisen, opettamisen ja puheen ymmärrettävyyden tutkimuksessa on tällä hetkellä pinnalla. Opettajilla olevat tiedot ja taidot yhdistettynä tuoreimpaan tutkimukseen tuottaa eittämättä hyvää ja tehokasta tulosta. Toivomme, että tutkimustieto ja antamamme ehdotukset olisivat mahdollisimman

helposti sovellettavissa opettajien työhön ja että ne innostaisivat oppijat ääntämisen harjoitteluun.

Lähteet

Ilola, M. 2018. *Oppilaiden käsityksiä englannin suullisesta kielitaidosta, sen oppimisesta ja arvioinnista*.

JYU Dissertations 15. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7548-7>

Munro, M. J. & Derwing, T. M. 1995. Foreign accent, comprehensibility, and intelligibility in the speech of second language learners. *Language Learning*, 45 (1), 73–97. <https://doi.org/10.1111/j.1467-1770.1995.tb00963.x>

Tergujeff, E. 2022. Ymmärrettävyytutkimuksen antia kielenopetukselle: esimerkkinä englanti vieraana kielenä. Teoksessa R. Kantelinen, M. Kautonen & Z. Elgundi (toim.) *LINGUAPEDA 2021*.

Ainedidaktisia tutkimuksia 21. Joensuu: Suomen ainedidaktinen tutkimusseura, 121–148.

<http://hdl.handle.net/10138/352128>

Tergujeff, E. & Kautonen, M. 2019. *Suullinen kielitaito: opi, opeta, arvioi*. Helsinki: Otava.